

STUDIJSKI ARHEOLOŠKI DEPO – RJEŠENJE SPECIFIČNIH PROBLEMA UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKOM GRAĐOM U MUZEJIMA?

BORIS MAŠIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

BORIS BOŠKOVIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl.1. Studijski arheološki depo MGZ-a
(foto: Boris Bošković)

Uvod. Brojni muzeji u svojim fundusima čuvaju, istražuju i prezentiraju građu s arheoloških terenskih istraživanja. Bez obzira na to jesu li ta istraživanja destruktivna ili ne, tijekom njih arheolog prikuplja, dokumentira, sustavno bilježi te determinira i interpretira pokretne i nepokretne arheološke nalaze. Katkad, ovisno o lokalitetu, nalaza može biti iznimno mnogo, a riječ je – gotovo po pravilu – o „usitnjenim“ svjedočanstvima ljudske aktivnosti. Pokretni se nalazi potom dopremaju u muzejske čuvao-nice, a uzusi arheološke struke nameću obvezu njihova permanentnog čuvanja jer arheolog nikada nije siguran hoće li budućnost donijeti nova znanja koja će omogućiti i nove znanstvene spoznaje. K tome, muzeji pohranjuju i građu pronađenu u istraživanjima na kojima su, neovisno o muzeju, bili angažirani arheološki timovi koje je odabrao investitor, pa se količina te građe u pojedinome muzeju može mjeriti u tonama.

Budući da postoji velik broj muzejskih korisnika koji su putem tiskanih i elektroničkih medija, muzejskih izložaba ili stručno-znanstvenih tekstova upoznati s postojanjem arheoloških nalaza s istraživanih lokaliteta, oni često traže da im se ta građa dade na uvid. Najveći broj takvih upita odnosi se na inventariziranu građu, ali nisu malo-brojni ni zahtjevi za uvide u neinventariziranu građu.

Kada govorimo o inventariziranim predmetima, mora se istaknuti kako je većinom riječ o značajnim nalazima koji su nakon stručno-znanstvene valorizacije – inventariziranja – postali dio zaštićene kulturne baštine Republike Hrvatske. No kako bi se zainteresiranim osobama omogućio uvid u mnoštvo neinventarizirane građe, njome je nužno na primjeren način upravljati, što podrazumijeva adekvatan prostor za njezin smještaj i osmišljen evidencijski sustav za kontrolu kako bi se građom moglo manipulirati.

Neujednačenost praksi

Dakle, arheološkim istraživanjima u muzej dopijeva mnoštvo arheološke građe koju nije moguće muzeološki obraditi u bliskoj budućnosti, što znači da će vrlo mali postotak te građe biti inventariziran premda se ona permanentno obrađuje, ovisno o preuzetim programskim aktivnostima muzejskih arheologa. S obzirom na to da je nemoguće, a trenutačno i nesvrishodno, inventari-

zirati svu pronađenu građu, muzeji su, pa tako i Muzej grada Zagreba (MGZ), primjenjivali različite prakse pri njezinu evidentiranju temeljeći ih ponajprije na informaciji o lokalitetu na kojemu je građa pronađena. Ta praksa podrazumijeva:

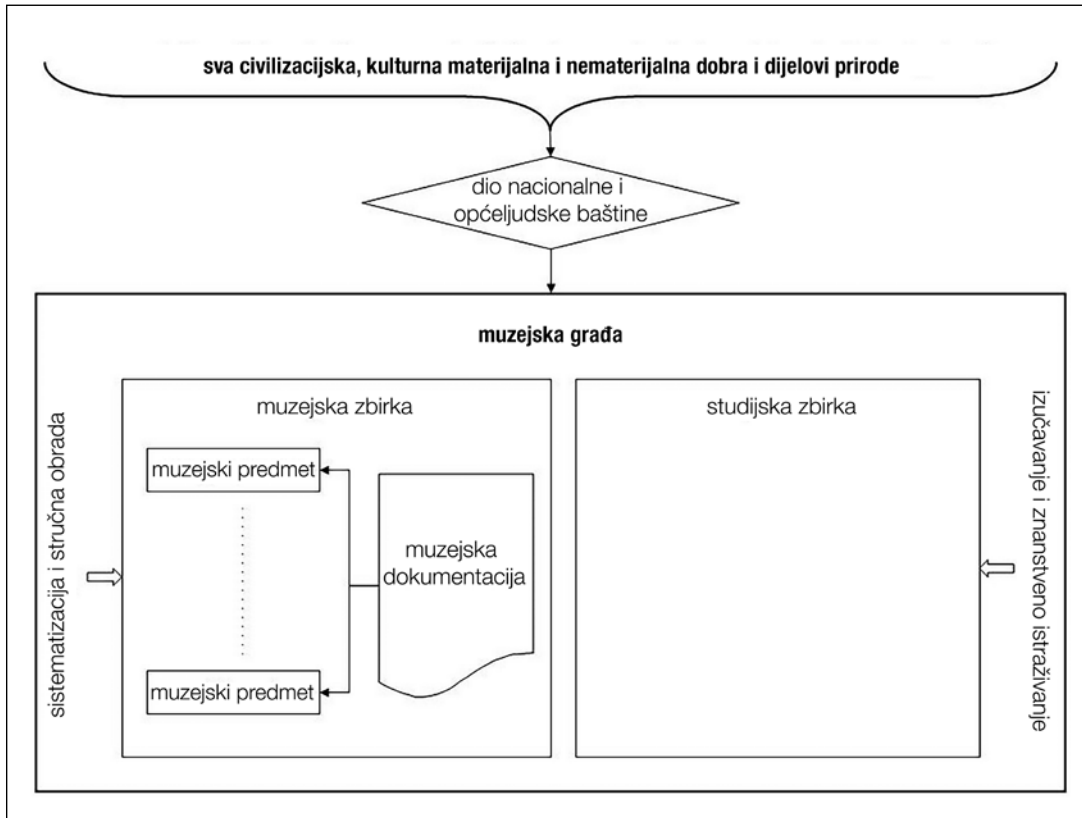
- bilježenje građe u knjige ulaska
- internu evidenciju kustosa-voditelja istraživanja
- inventariziranje te građe u smislu popisa kutija ili druge ambalaže u koju je pohranjena.

Ta neujednačena i prilično kaotična praksa morala se mijenjati kako bi muzealci ispunili zakonsku obvezu određenu Zakonom o muzejima iz 2018.¹ U njemu se od muzealaca zahtijeva da (u zadanom roku) muzejska građa bude „...u cijelosti“ inventarizirana, što podrazumijeva da i neinventarizirana građa postane dijelom Registra kulturnih dobara RH.

Razumljivo, kustosi-arheolozi našli su se u dvojbi kako „u cijelosti“ inventarizirati građu koja se nalazi u njihovim čuvaonicama, a definirana je svim prethodno spomenutim parametrima.

Kako sve inventarizirati?

Zbog svega navedenoga arheolozi Muzeja grada Zagreba podnijeli su Stručnom vijeću argumentirani prijedlog o osnivanju Studijskoga arheološkog depoa radi ujednačenoga i svrshodnog evidentiranja neinventarizirane građe. Stručno vijeće MGZ-a podržalo je spomenuti prijedlog, potom je prijedlog predstavljen i Upravnom vijeću koje ga je usvojilo. Svemu tome

Grafikon 1. Shematski prikaz definicije i podjele muzejske građe prema Zakonu o muzejima, NN 61/18⁴

prethodno je niz aktivnosti: od konzultacija s dr. sc. Jacqueline Balen, muzejskom savjetnicom Arheološkog muzeja u Zagrebu kao *matičarkom* 1. razine Vijeća za matičnu djelatnost arheoloških muzeja, preko osmišljavanja funkcioniranja depoa i sustavne analize temeljnih informacijskih razina za evidenciju građe, do definiranja načina unosa podataka u računalnu bazu, a sve uz stalno usuglašavanje s voditeljicom Odjela muzejske dokumentacije.

Naime, premda je u Upisniku javnih i privatnih muzeja u Republici Hrvatskoj Muzej grada Zagreba prema vrsti svrstan u kategoriju općih muzeja, u Muzeju su zaposlena dva arheologa i tehničar za arheološke zbirke koji se brinu o trima zbirka: Pretpovijesnoj, Antičkoj i Srednjovjekovnoj arheološkoj zbirci. Muzej je u proteklih tridesetak godina bio uključen u brojna arheološka istraživanja unutar Zaštićene povijesno-urbane cjeline Grad Zagreb (Muzej grada Zagreba / Samostan klarisa, Trg sv. Marka, Park Grič, crkva BDM u Remetama, Zagrebačka katedrala, Vranyczanyjeva poljana...), ali je bio angažiran i na zaštitnim arheološkim istraživanjima na trasi autoceste Zagreb – Sisak (lokaliteti Okuje i Šepkovčica) te je dugi niz godina vodio i vodi istraživanja na lokalitetu Budinjak na Žumberku. Istraživanja su rezultirala velikom količinom građe od koje su, primjerice, s lokaliteta Muzej grada Zagreba / Samostan klarisa evidentirane 232 kutije s 2586,93 kg neinventarizirane heterogene arheološke građe. Moguće je pretpostaviti da se specijalizirani arheološki muzeji u svojim čuvaonicama skrbe o bitno većoj količini građe.

Zbirka ili depo?

Tijekom pripreme prijedloga o osnivanju Studijskoga arheološkog depoa pojavilo se niz pitanja i dvojbi o informacijskim kriterijima. Među inim, a kao primaran, pokazao se problem definiranja naziva onoga što želimo osnovati: *studijska arheološka zbirka* ili *studijski arheološki depo*? Naime, u tekstu Zakona o muzejima iz 2018. navode se dvije grupe muzejskih zbirki: „muzejska zbirka“² i „studijska zbirka“³. Dakle, zakonodavac muzejsku zbirku definira kao „skup inventariziranih muzejskih predmeta“, dok studijsku zbirku određuje kao „dio muzejske građe namijenjene izučavanju i znanstvenom istraživanju“.

S obzirom na to da u Zakonu nije istaknuto čine li studijsku zbirku inventarizirani ili neinventarizirani predmeti, otvorena je mogućnost da se u muzejskoj praksi pojam studijske zbirke dvojako koristi. Naime, želimo li biti objektivni, sva je muzejska građa namijenjena izučavanju i znanstvenom istraživanju, bila ona u studijskoj ili u muzejskoj zbirci. Posljedično, a u muzejskoj praksi to već postoji, studijske zbirke mogu sadržavati i inventarizirane predmete. Možemo pretpostaviti kako je uvođenjem pojma *studijske zbirke* (koju prijašnji Zakon o muzejima nije poznavao)⁵ zakonodavac imao namjeru omogućiti muzejima da inventariziraju i neinventariziranu građu koristeći se kategorijom studijske zbirke. Međutim, u praksi i to dovodi do prijepora. Kao prvo, a to je već istaknuto, u muzejima postoje studijske zbirke unutar kojih se čuvaju inventarizirani predmeti. Kao drugo, ako se za neinventarizirane predmete uvede

² NN 61/18, čl. 3., st. 10.

³ NN 61/18, čl. 3., st. 11.

⁴ Na ovome mjestu izražavamo zahvalnost kolegici dr. sc. Maji Šojat-Bikić što nam je izašla ususret i izradila shemu

⁵ NN 110/2015.

kategorija studijske zbirke, otvara se mnoštvo praktičnih problema: od problema tko je za zbirku zadužen i odgovoran, do – poglavito kad je riječ o arheološkoj građi – zadovoljavanja svih kriterija prema kojima se u muzejskim bazama podataka evidentira kulturno dobro. Naime, potpuno je nesvrshodno, primjerice, fotografirati arheološke nalaze koji se trenutno ne mogu kvalitetno stručno i znanstveno valorizirati, pa se stoga ne može navesti ni procjena njihove vrijednosti. K tome, čak i da se ta velika količina građe i inventarizira (a pojam zbirke to podrazumijeva!) kao, pretpostavimo, *Keramički nalazi s lokaliteta XY*, postavlja se pitanje kojom će se procedurom u trenutku kada netko u dogledno vrijeme prepozna neki predmet kao vrijedan inventariziranja taj isti predmet izlučiti iz već inventarizirane cjeline. Stoga je, a polazeći od Pravidnika o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj građe i muzejske dokumentacije⁶, Muzej grada

Zagreba još sredinom 2018. razmatrao mogućnost koju taj podzakonski akt omogućuje, a trenutno važeći Zakon o muzejima ne poznaje: osnivanje studijske čuvonice za arheološku građu. U teorijskim promišljanjima argument smo pronašli i u tezama, nažalost pokojnog, dr. sc. Ive Maroevića, koji je prije nekoliko desetaka godina tematizirao „aktivne i inaktivne“, kao i studijske depoe.⁷ Potom je uslijedilo analiziranje prednosti i nedostataka obiju varijanti, što je dovelo do zaključka kako je naziv Studijski arheološki depo najprikladniji za praktično funkcioniranje muzeja, što je vidljivo iz priložene tablice.⁸

Praktična primjena

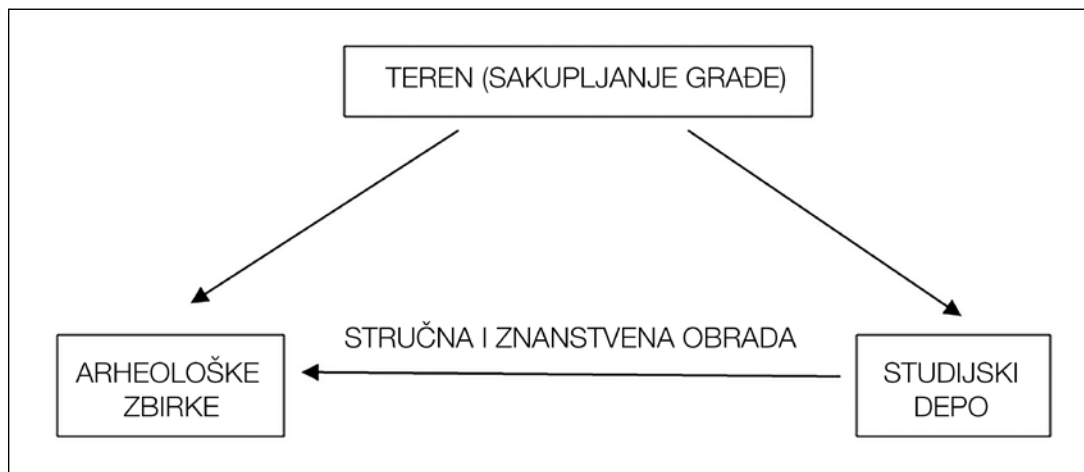
Jedna od najvećih prednosti studijskoga arheološkog depoa prepoznata je u mogućnosti da se građa pronađena na nekom arheološkom lokalitetu, a koja je, sukladno Pravidniku o arheološkim istraživanjima

STUDIJSKA ARHEOLOŠKA ZBIRKA		STUDIJSKI ARHEOLOŠKI DEPO	
Prednosti	Nedostatci	Prednosti	Nedostatci
usklađenost sa Zakonom	višeznačno tumačenje muzejske građe koju sadržava (INVENTARIZIRANO / NEINVENTARIZIRANO)	zadovoljava SVE evidencijske kriterije kao i zbirka	Zakon ne poznaje pojam „studijski depo“
	pojam studijskih zbirki u različitim muzejima neujednačeno se poima, što izaziva prijepore	nema prijepora oko shvaćanja studijskog depoa	
	može podrazumijevati dostupnost građe svim korisnicima	podrazumijeva dostupnost građe samo u stručno-znanstvene svrhe	
	podliježe normama kao i svaka zakonom definirana „muzejska zbirka“	ne podliježe normama kao svaka zakonom definirana „muzejska zbirka“	
	podrazumijeva prijavu zbirke na sve normativne instance	podrazumijeva ustroj depoa unutarnjim aktima muzeja	
	sva građa koja se unese u zbirku podrazumijeva inventarnu oznaku kojom postaje dio kulturne baštine RH	omogućuje evidentiranje sve građe koja uđe u depo, a netko će tu građu inventarizirati u zbirku za xy godina zahvaljujući novim spoznajama, tehnologiji i sl.	
	podrazumijeva VSS voditelja	podrazumijeva SSS voditelja odgovornoga za funkcioniranje depoa	
	pri normativnim promjenama vrlo je teško mijenjati status zbirke i građe	pri normativnim promjenama status depoa lako je promjenjiv	
	O građi skrbi isključivo kustos	evidentiranje građe u programskoj bazi obavlja voditelj depoa	
	ne zadovoljava princip ustrojnih arheoloških zbirki MGZ-a	podrazumijeva optimalno funkcioniranje depoa bez obzira na ustrojbeni princip arheoloških zbirki MGZ-a	
	velika većina građe bit će neinventarizirana pa je nesvrshodno tu građu voditi kao zbirku	sva građa koja ulazi u muzej adekvatno je evidentirana	

6 NN 30/2006, čl. 39. i 40.

7 Maroević, Ivo, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1986., str. 86, 87; Maroević, Ivo, „Elementi za projektni program izgradnje muzeja“, u: *Informatica Museologica* 33, br.3/4 (2002): 67-73.

8 Vidjeti tablicu 1.

Grafikon 2. Shematski prikaz "ulaska" i obrade arheološke građe u Muzej grada Zagreba

u ingerenciji voditelja istraživanja (!),⁹ integralno čuva i evidentira. Naime, kako je već rečeno, u MGZ-u su zaposlena dva arheologa-voditelja zbirki, od kojih svaki biva imenovan voditeljem terenskih arheoloških istraživanja na nekom lokalitetu, i to neovisno o arheološkoj slojevitosti lokaliteta odnosno o vremenskoj pripadnosti pronađenih arheoloških struktura. Stoga će arheološki nalazi s tih lokaliteta, koji se zbog objektivnih razloga trenutačno čuvaju u studijskome arheološkom depou kao neinventarizirani, tek naknadnom obradom i valorizacijom (inventariziranjem) moći biti razvrstani u jednu od arheoloških zbirki ustrojenih prema vremenskoj pripadnosti građe koja se u njima čuva. Nadalje, veliku prednost u usporedbi sa zbirkom prepoznali smo u činjenici da osnivanjem studijskoga arheološkog depoa voditelj depoa ne mora biti kustos. Kustos-arheolog tijekom i nakon terenskog istraživanja iz pronađene građe izdvaja signifikantne predmete, a voditelj depoa brine se o manipulaciji, razvrstavanju, sistematizaciji, uvjetima i stanju građe... Dakle, voditelj depoa ima potpuni uvid i nadzor nad neinventariziranom građom neovisno o kustosu, ali u obradi građe blisko surađuju.

Dodatno, razradili smo i sustav sučelja za upis. Njime smo odredili prioritetne odnosno osnovne parametre koje zapis mora sadržavati: naslov, opis, materijal i tehnike, mjere, stalni smještaj, nalazište.¹⁰ Bitno je istaknuti da smo se u kategoriji *mjere*, odlučili za odabir podatka izraženog u masi kao jedinjoj postojanoj vrijednosti. Naime, ako su u ambalaži, primjericice, kosturni ostatci pokojnika, jedina njihova nepromjenjiva mjerljiva vrijednost jest masa, a pri izdvajanju dijela kosturnih ostataka masu umanjujemo te tako evidentiramo promjenu stanja unutar ambalaže, kao i razlog zašto je promijenjena. Potom je uslijedio niz razgovora s Ivicom Sačerošom iz tvrtke *Link2* kako bismo u program za dokumentiranje naše muzejske građe inkorporirali sučelje za unos podataka u bazu studijskoga arheološkog depoa.

Zaključak. Osnivanjem Studijskoga arheološkog depoa i imenovanjem voditelja odgovornoga za njegovo operativno funkcioniranje (organizaciju, transport, razvrsta-

vanje, unos podataka, sistematizaciju, brigu o uvjetima i stanju građe...) ostvarili su se uvjeti da se unutar verificiranoga računalnog programa za dokumentiranje muzejske građe sustavno i u skladu s uzusima struke provede evidencija neinventariziranog dijela muzejskog fundusa. Nisu manje bitne ni činjenice da je tom implementacijom svim korisnicima naše baze podataka omogućen uvid u tu građu, a mogućnost povezivanja zapisa s drugim zapisima unutar muzejske dokumentacije kao što je, primjerice, sekundarna, pružena je osnova za njezino vrlo kvalitetno dokumentiranje.

Primljeno: 14. travnja 2021.

ARCHAEOLOGICAL STUDY STOREROOM – A SOLUTION OF SPECIFIC PROBLEMS OF MANAGING ARCHAEOLOGICAL MATERIAL IN MUSEUMS?

The paper takes up the way in which archaeological material that comes from field research into museum storerooms is systematically recorded. It refers to the quandaries related to legal standards that regulate the problem and explains the solution resorted to in Zagreb City Museum. What is involved is the establishment of a database that created the conditions for records to be produced properly and in line with the conventions of the discipline for the archaeological part of the museum's holdings, previously not systematically recorded, within a verified museum-material-documentation computer programme.

⁹ NN 102/2010, čl. 21., 22.

¹⁰ Vidjeti tablicu 2.